

собою, але й по їх відношенню до чогось цілого. Справедливість – це системна якість, яка сприяє загальному благу.

Етимологічно латинське «*aequitas*» означало «рівномірність, співрозмірність, рівність». Відносно до правових явищ у римській юриспруденції це поняття набуло значення «справедливість» та стало явищем конкретизації поняття справедливості, яке визначалося словом «*justitia*».

Поняття «*aequitas*» використовувалося римськими юристами для протиставлення *iniquitas* (несправедливості) – правовій ситуації, яка протирічить справедливості. «*Aequitas*» була висловленням природно-правової справедливості, яка істотним чином визначала та оцінювала діюче право, яке служило керівним орієнтиром, моральним еталоном у право творенні преторів, сенату та юристів, при тлумаченні та застосуванні права.

Відповідно до поглядів Платона, Аристотеля, Цицерона, філософів стоїцизму, які справили вплив на римських юристів, справедливість у людських відносинах була моментом рівності, еквівалентності. За Платоном справедливість – це якість всієї держави, на відміну від інших якостей (мужність, мудрість), які характеризують окремі групи. Аристотель зазначав, що справедливість виражає не якусь одну якість, а охоплює все. Справедливість – це принцип, який регулює відносини осіб з приводу розподілу соціальних благ, де кожному віддається за його заслугою.

Цієї ж позиції дотримується римський юрист Гай: «Всі народи, які керуються законами та звичаями, користуються частково своїм власним правом, частково правом, загальним для всіх людей. Тому що право, яке кожний народ встановив для себе, є власним правом держави та має назву «цивільне право», тобто якби власним правом самої держави те ж право, яке природний розум встановив між всіма людьми, виконувалося у всіх однаково і мало назву «право народів», якби те право, яким користуються народи [8; с. 123].

На думку римських юристів, природне право виконує вимоги справедливості, та виражає ідею, відповідно до якої право взагалі справедливе за своєю сутністю.

Розгляд права як справедливості і добра звично пов'язують з ім'ям знаменитого юриста Цельса. Ульпіан відзначає, що право сходиться до справедливості (*justitia*), як це визначає Цельс: *ius est ars boni et aequi* (право є мистецтво добра і справедливості).

Протилежність між справедливим і несправедливим правом у римській юриспруденції виражалася шляхом співставлення еквівалентного (рівного) права нееквівалентному (нерівному) праву.

У будь-якому праві правовий еквівалент означає рівну справедливість або справедливу рівність. Ідея такого праворозуміння міститься у визначенні Ульпіаном поняття справедливості: Справедливість є незмінна і постійна воля надавати кожному його право. Розпорядження права суть такі: жити чесно, не робити шкоди іншому, кожному віддавати те, що йому належить. Справедливість є пізнання божественних і людських справ, наука про справедливе і несправедливе.

У цьому визначенні дослідники вбачають вираз основного принципу права взагалі – принципу рівності, який припускає і виражає рівну справедливість і справедлива рівність для всіх людей – суб'єктів права. Як зазначає В.С. Нерсисянц, спираючись на джерела діючого права, римські юристи у своєму трактуванні прав індивідів інтерпретували правові норми, що склалися у душі їх відповідності до вимог справедливості (*aequitas*) і у разі колізій часто змінювали стару норму з урахуванням нових уявлень про справедливість і справедливе право (*aequum ius*). Така правозахисна і правотвірна діяльність римських юристів забезпечувала взаємозв'язок різних джерел права і сприяла поєднанню стабільності і гнучкості у розвитку і оновленні юридичної конструкції прав індивіда як основного суб'єкта права. *Aequitas* відіграла роль керівної ідеї (принципу) в інтерпретації норм позитивного права і прав індивіда особливо. Тим самим абстрактне уявлення про природно-правову справедливість було трансформовано у принцип позитивного права і стало основним критерієм справжнього права. І далі: Трактування справедливості як необхідної властивості самого права і конструктивного моменту його поняття означало, що всі норми, які суперечать вимогам принципу природно-правової справедливості, не мають юридичної сили. Важливе значення для розвитку концепцій прав і свобод людини мало розроблене римськими юристами правове розуміння держави, правове визначення повноважень і обов'язків посадовців і установ. Згідно з цією концепцією, держава в її відносинах з індивідом стоїть не зовні або над правопорядком, а є його складовою частиною. Підставою і критерієм справедливості у відносинах між індивідом і державою є право (правова справедливість і справедливе право), а не держава. Отже, держава повинна відноситися до індивіда не за власними (позаправовими) правилами, а як правослухняний суб'єкт відповідно до загальних для всіх вимог права.

В.С. Нерсисянц [9, с. 55] зазначає «римські юристи, спираючись на джерела існуючого права в своєму тлумаченні прав індивідів, інтерпретували правові норми, що вже склалися, відповідно до

